

Ndang o ndang

SEEREP

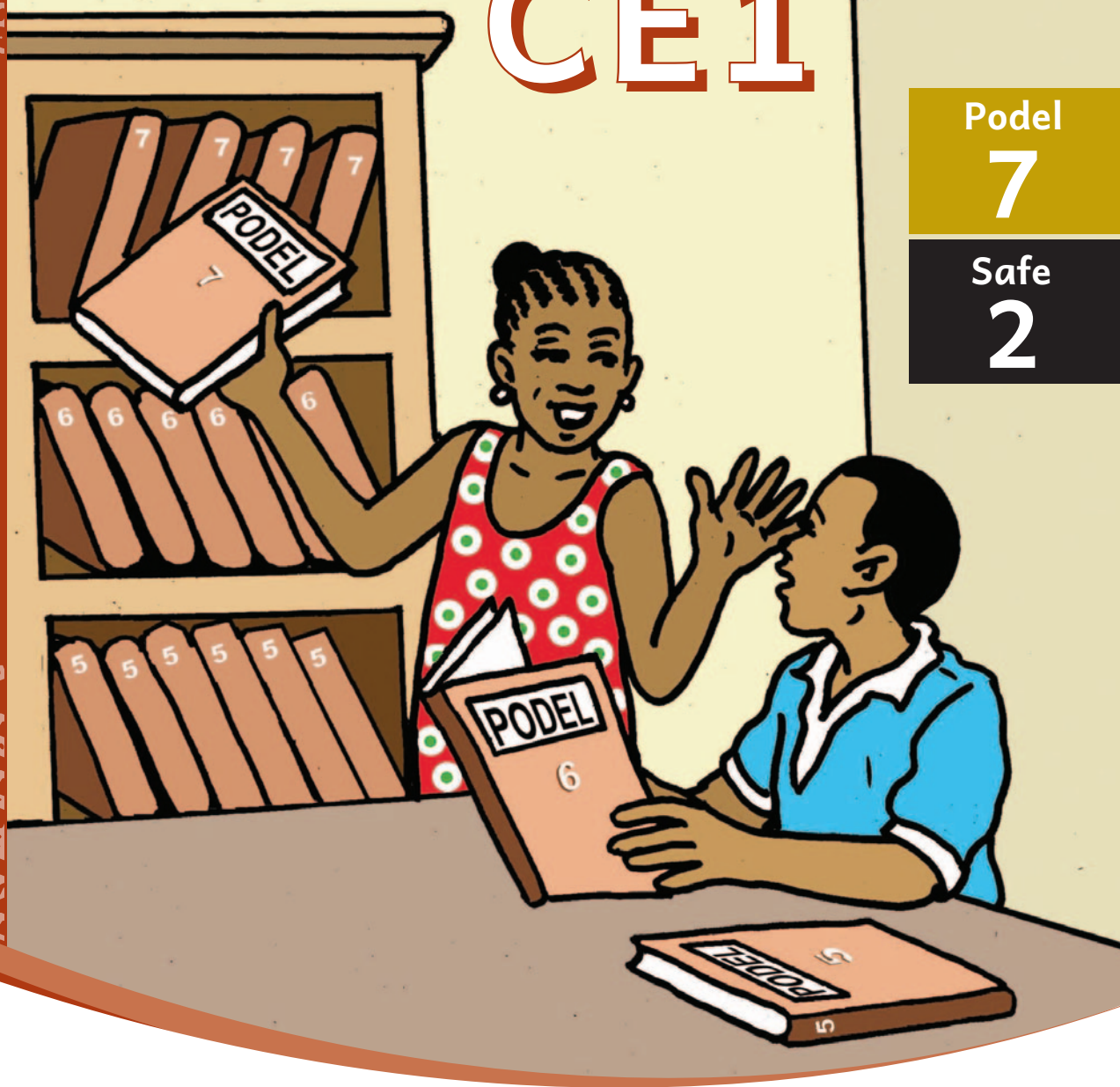
CE1

Podel

7

Safe

2

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Vente interdite

République du Sénégal

Seereer

Ndang o ndang

Podel 7 Safe 2

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016–2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Taap Cangel

Jiinga..... 4

A keel ale fo juujuuf waa 16

Laamit fa toon no yetax o widand 28

Teefel ke 40

Jiinga

Ñaal leng a ref' u, o paafaal oxaa gen' ina paam o maag ole fo o tewum.
O waa ngen' u na ndok daaf a leng.
Nqes nuu refna kaa retaa no maag fo sukum maak ne.
Ta jeg o ðaay o maak yaam kaa o maag ole a yaandaa.
A naanga itam o ðaayaa yaa njeec' ne a doxan na tagid.
Ndaa itam yaa a ðay ale a wuudaa xoox le.
A ga'angaa njeec' ne a mudaa, a yiifum fop kaa da nomtooxaa na Roog.
Ne leng ke mbindooritna fo o mosel ole, kaa ta gartin o njaaxid.
Kaaga a taxa boo ta moof miñu a yiifaa boo a weecit o deɓ mbaal ne.
Ñaal leng o maag ole a naang tek, soo ta deɓ mbaalum. Foofi le a xool
boo. Yaa ta c'utna ta dalfo gidim a Roog yaam ñaal naa koom kaa ta
faal lool. Yaa ta qicaa mbaal naa a xija lool yaam naa ta meditna.
Ndaa fañtee ta ðooqan boo a suusaa.

Ta fi' teen doole' um fee fop. A qicaa rek. Ta y'ut a foog ee a dama liɓ mayu. Ndaa kaa ta ga'na kam mbaal naa, jiinga oo, faa jegna fool wurus. Ta jeg o mbet o maak, yaa jiinga fee a layna fo ten a seq o ñuxur no kiin. Ta layin ee : « Wo' o paafaal o teɓ oxe ci'aam too waasaam um nomtoox kam o maag ole . » Xay'aam um ret, soo um cooxong kuu bugoona. « O paafaal oxe a damin no bay o ndaŋ. Soo a nomtin kam o maag ole. Yaa o paafaal oxaa a xaadna no mbindum baa a we-tandoox o tewum ke ta ga'na, o tew oxe a fuux boo a sendaa soo a doon taaga ee : « a neew-neew, o laacin mbuuru , boog ! Ñaal mayu a mbaafa too i njegee mbuuru. Nomtooxi o lay a jiinga ee mbuuru nqas bugum. » Yaaga boo fa ndiik i njegee mbuuru

O paafaal oxe a nomtoox maa ta waas'ina a Jiinga.

Nqeqñ ßuubu wuudoogu maaga. A yaand ake a nafaa na kaal ale. Na ndak-fo-nduqax, ta dalfo xooyaa a Jiinga. A layan ee : « Jiinga oo ! Jiinga fa mosu !

Sofiidaam mene, o tewes lulaxam. »

Jiinga a sut xooxum ,soo a layin ee : « xar ta bugu ? » O paafaal oxe a layin ee : « kaa ta lay ee, ye xetuuma fa wo' kaa um war' ong o laac mbuuru. Kaa bug o xedan a in i may puuru. »

Jiinga a layin ee : « reti xaad too o and ee a juga ke ta xedoogna. »

O paafaal oxe a rokatin no sukum a nomtoox no mbind naa. Ye ta fudooxna na tefes ale, ta geenoox, a yiifaa. Yaam o tew oxe kaa bug mbuuru lool. Ndaa, ta lay ee : « Roog o maad oo, xan a faax. »

Yaa ta faadiidna no mbind naa a soɓ o tew oxe a leemaa xa miis puuru ke. A doon teen, kam a ndok den, xa saaku fariñ a leemu na kooñ naa.

O tew oxe a layin ee : « ga'aa a noomtax ale maa na Jiinga fee ne ta faxitna na in. »

Ndaa, yaa tigaa a helkaa o jeg o nqool, o tew oxe no paafaal oxe a fer a ñunqumtilooxaa. Naaga, ta lay o kor oxe ee : « kaa o warin o lay ee ta xedanoong o jeg mbind. » Deefi a ndok daaf a paaxeer a leeke i ngenna, safkeerna.

Roog moy'u mbind mosu moy'anu in, nomtooxi o deetik a Jiinga. Fat o layin ee ta ci'a in mbind mosu. »

No kaa moy'aneeruuna, o paafaal oxe a saktoox maa ta waas'ina jiinga ta nomtoox kam o maag.

Njeeɗ ne a mudkaa a fi'ne no kaa naa ñoomaa a eel ake.

Nqeñ ne kaam o maag ole a yo'naa a kaal ale. Na ndak-fo-ndukax, o paafaal oxe a wuuq a Jiinga.

Ta layin ee : « Jiinga oo ! Jiinga fa mosu ! Sofiidaam mene, o tewes lulaxam. ! »

Jiinga a sut xooxum, soo a layin ee : « xar ta bugu ? » O paafaal oxe a layin ee : « kaa lay ee o xedan a in i njeg mbind. A ndok daaf ale in, kaa nogoy boo a waajaa o yen. » Jiinga a layin ee : « reti xaad too o and ee a jega ke ta xedoonga. »

O paafaal oxe a fadiid a moof miñu a deetaa took Roog.
A cinj mbind naa, kaa jeg a fing, fo nguna maak

Soo a laytooxaa ee : xar fi'anum a Roog boo ta fi'anaxam xiiwaal keeke ?

A sofa ee, a mban nuu xiiwal ke a ngariidna, kaa ta baataa o ngidim onqe na Roog. Moy'taa, ee ke ta fi'anuuna ta jaɓ o dakin a jiinga kam o maag olaa.

Ye paafaal oxe a fadiidna no mbindum, oxe soɓ o tewum oxe a rokoox rob nqas.

Oxe geenoox na carind mbind nqas ne. O tew oxe a layin ee : « ga'aa a nomtax ale maa na Jiinga, ne ta faaxitna na in .»

Ndaa, yaa tigaa a helkaa o jeg hookom, o tew oxe no paafaal oxe a dakoox a ñunqumtilooxaa.

A lay o korum ee : « mbind ne kaa ta neew lool. Waagiim o ref no kene. »

Naaga fi'u a layin ee : « neene o fi'kaa. »

« Reti maa jiinga o lay fo xene. Mbind naa moy'na yaaj o ten i mbugu. »

O tew oxe a xijlin lool na : « inooxi ret no maag. »

o paafaal oxe a saktoox maa ta waas' ina jiinga ta nomtoox kam o maag.

Tigaa a yudnoox boo wee xar tige a refu ? Nqeñ ne a magin too a wuudaa a maak.

A yaand ake a yodaa a kaal ale. O paafaal oxe a diid, a fokat o njaaxid fo o laac o fuuxan o teem. No ñak pexey, o paafaal oxaa a xooy a Jiinga.

A layin ee : « Jiinga fa mosu fee ! yaal fool wurus fee ! »

Sofiidaam mene, o tewes lulaxam. Jiinga a sut xooxum ,soo a layin ee : « xar ta bugu ? » Mbind naa moy'na yaa a bugu. Jiinga a layin ee : « reti xaad too o and ee a jega ke ta xedoonga. »

Yaa ta fadiidna no mbindum, a soñ o tew oxaa a rokoox boo a mos. Soo a geenoox ndeer mbind maak a naang pañ. Surga kaa a ndetaa a ngaraa kam mbind ne.

O tew oxe a layin ee : « refee ga'aa, ret maa Jiinga tigaa suptoox. Ndaa, no miñeer,ta soñ o koor oxe a daanaa ta bafnin.

Taaga laytun ee : « ke yoqna fop, ten refu i ndef maad kam saate fee.»

Naaga, o paafaal oxe a layin ee:«bugiim o ref o maad.» O tew oxe a doonin ee : « mi' o mat xan um ref o maad. Reti o layin ee kaa um bug o ref o maad. »

O koor oxaa dakoox no maag maana Jiinga. A tagid alaa a med' dis, kam faa fag lool. Ye ta fadiidkaa, o yufaag, o balgu, a hul a eel ake. Xoox laa a wegoox lool.

A kaal ale a mata sagoox yaam a yaand ake a yodooxaa fa doole.

No miñeer, o paafaal oxe a beer me ta beeroogna a Jiinga : « Jiinga fa mosu! fa mbaaxu fee ! O tew oxe mi lulaxam. Jiinga dalfo sutoox took o maag.

Soo a doon o bayum maa ta reef'ina : « xar a bugahinu ? »

O paafaal oxe ee: « a laya ee kaa ta bug o ref o maad. Saate fee fop a njaabaa no gonum. » Jiinga a layin ee : « reti xaad, too ta and ee a jega kee ta xedoogna. »

Yaa ta fadiidna, a soɓ mbind yaaju. Xa soldaar xa mayu a ngeenoox a mbidin.

Ta yook o tew oxe a ndeer alaa ta moof na siis no maad. O xaa a rokoox boo a nandtaa ne na Jini. Ndoki naa a jeg xa per axaa naa meleɗaa .No yeng olaa da mbondoox no njong yaaju. Ye tew oxe a ga'uuna a dakoo layin ee : « dakooxaa ma Jiinga te fi'axin naa ta fi'oogna. »

No yeng olaaga, no njong yaaju too a mok, taaga a mbondooxu.

Ndaa waagee o daan yaam a yiifaa, lakas kum a baatkaa a laac a jiinga.

Naaga ta fool, ee : « um gifidaa o faan, njeec ne wataa too layinum o ten. »

O tew oxe no paafaal oxe a layin ee : « retanaam ndiiki maa jiinga. »
Layanaam o ten ee : « ta cooxaam, njeec' ne, fo nqool onqe fo xa qoor
axe da ñaay'aa no ke felaxama. »

Naaga a fi'u a lay soldaar waa da sut o koor oxe tafil.

Ta fokat naqad fo dom a ret no maag olaa.

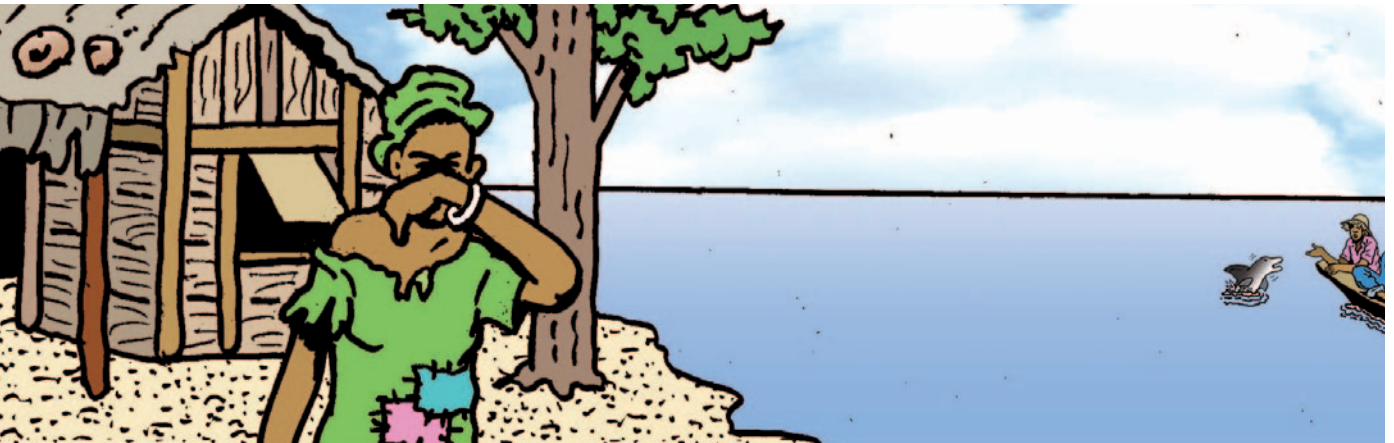
Ngeñ maak a daabin kam o maag.

A yaand ake a mbi'aa o njaajaan boo waagatee o dam a kaal ale.

Kuu ta jegna no katan fo njambaar oxe fi'an ngir a kaal ale sagoox ke.

Maaga, ta dakoox a xooyaa a Jiinga : « Jiinga fa mosu ! Jiinga fa
mbaax fee !

O tew oxaa luliidaxam. Jiinga a sut xooxum a layin ee : « xar ta buga-
hinu ? »

Xe'ca o ten naangee o doyfaa ? Bug fop, jeg fop waagooxee. Mu'ni, o koor o maak, Roog a faaxa. O tew a refu kaa may buge-buge.

A lay ee : « kaa bug o ref o maad adna fee. »

Jiinga fee a doonin ee : « Oleng waagee o fi'an o teef oxe ke ta bugna fop. Yaaga koy, mi oo mi oxey retaa boo kili. Mi fa wo' i nga'irkatee boo kili. »

Yee o paafaal oxe a fadiidna no mbindum, a ndok daaf alaa ta jeg'ina a sofu maaga. Taax mosu naa a naang mes a ret. O tew oxaa mat, o xaa rokoox liir ndoki naa diiseena boo a may, a loolaa. O koor oxe a layin ee : « bara, ba lool yaam wo' ref' u mene o maad. » Ke felna no ñoow ten refu ee o doyfoox.

O jegangee ke bugoona kaa o damaa no ke jechoona.

Maaga o tew oxaa a beeru a tiim na xa loolum axaa.

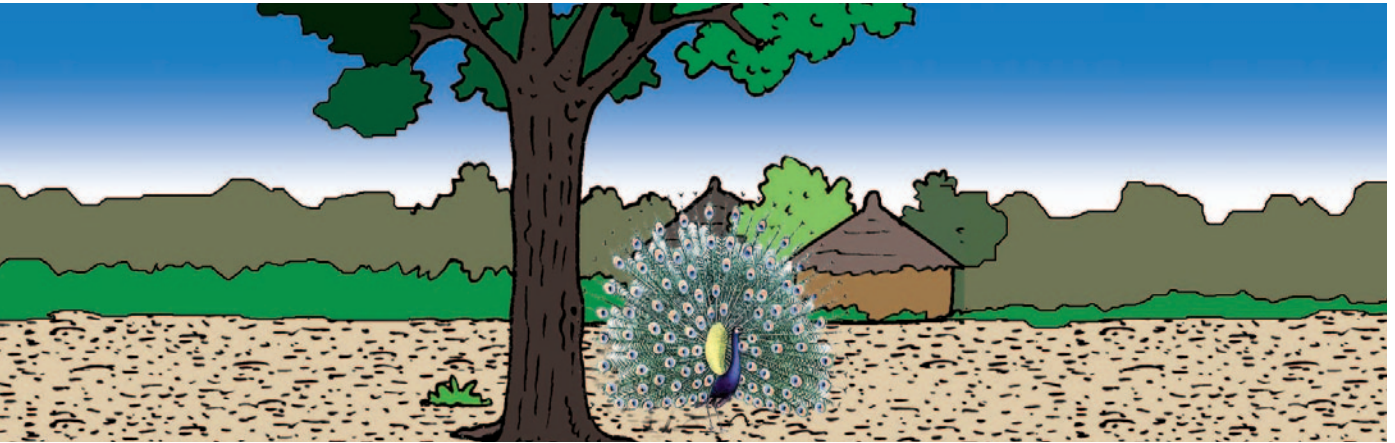
O paafaal oxe a dalfo inoox a nomtoox no maag a faalik kaa da ñaamna.

Roog a ci'angaang, kaa o doyfooran, soo doon taaga, gidmin apaax.

Laamit

- 1 Xar o paafaal oxe a dam'u yaa ta debna mbaal naa?
- 2 Ndax jiinga a waaga o ci'it kuu feluuna?
- 3 Xar taxu o tew oxe o gen no lulaa o paafaal oxe maa na Jiinga ?
- 4 Kum taxu o paafaal oxe a lay ee : «o jegangee ke bugoona o dam no ke jechoona ? »

A keel ale fo Juujuuf waa

A jeg'a meen, no saax gofu, saate faa da nqoyoogna a Njuujuuf.
Saate fa neewu a ref'u too a ref na koɓ a nibu laa mayna taxar.
Kam a koɓ alaaga a jeg'a ndaxar maak naa ref'ina o genand olaa naa
layeel a keel. Oxe xoytoogel a yetangaan ole.
O moselum a ref kaa jaaxland'ina wiin we.
A nafum akaa a njeg a piis a yaxgu, a werte, a ɓalgu fo a tan, .
We payna na naax ake fo a las ale a njigid lool, a fooqaa.
A **firtangaa** a naf ake, a naanga daawaa meetar fik.
O copir ole a magin lool soo a **weelit** nen jafil.
A deetangaam, kaa o foogaa ee a kidum ake kaa da kaɓaa.
Naaga a magnitu itam. A doon teen a xaacooxaa.
Ndutum naa kaa yaaj boo a fod ne no ndaxar .
A xaacooxangaa, muu fodoona o nanan.

Saate faa kaa merand'un a cooxan ñamel pelu no hookom oluu fadna. A ndetoogangaa kaa da ngimanoogun, a **kañan**.

Keel, a yetangaan alaa, a ñaamangaa boo a giñ, kaa dalfa o firit a naf ake. Soo a foolaa a sipooxaa. Saate faa nqayfoogiran muk ta ñak o ñaam.

Naaga a nqedtoogu foofi yaa a feɓ ale a niid'ina o fudoox.

Tiig den kaa da njaboogu kili. Tap den ke kaa da yipel o ñoow boo a may . Nandu ne no nqeex, yiif **gomoogirand** maaga. A ñaam alaa xus a refoogu maaga.

No camaano, saate faa no juujuuf waa a lal a cinj o xeene refna a keel.

A mboolaa ñaal kaa da bisanateeruuna ñaamel. No **Palakaand** kaa, naqanatiran ñaamel. A keel alaa a jaaxid, nqeex fomu a daabin.

Naaga ta fuux a yegnooxaa fo xa buuq xa sadarnooxu.

Naaga, Ñilaan, o ɓiy no yaal saate a lay a ba'um ee : « baa! i cooxateer a keel o ñoowum, Kuu ta refkaa o feet, fat i andee in ndoonun a qoox' in. Na kene, kamum a fag ta lool .

Faap faa a doonin ee : «Ñilaan, ci'aam jam.

Ke i mbarna o ñoowit cooxkaand ndiif **mbaaxeer** nene.« Ñilaan a dakoox a doon ee : «fat nu andee xan nu ndicoox keeke nu mbi'aa. »

Naaga, o tew oxaa no yaal saate a rok na falay faa. Kaa ta lay ee :

« ke layoona refu ndigil, ke i merandna a keel alene waagkee o ret. »

Ñilaan a and ee, juujuuf a ndaabooxa ee a yuta. No hiid olaa reefna, saate faa a **mbigoox**, a ndox daaf. Fop a nduuf a cungaa Roog a deb. Ñaal-oo-ñaal, da ngeenoox a **cejlloodxaa** a eel ake ndax a yufaaga.

Ndaa ta nandit ee no ciid a ndefu.

Ta fi' ne na sabab kaa genariid a den.

O weer o domu a jeg na saate fee ; a banj ake, kas ke, foofi jegatee sen.

Yaa wiin waa a nga'na ee tap kaa o waa mbagaa, da and ee ngeex naa donooxkaa taaga. Ye cegel ke a nqonaa, Ñilaan a **yufan** a ba'um a layin ee :

« keene fop lay'aaxong o ten. A keel ale nu mbesna a cinj ,kaaga taxu debee boo ndiik. » O kiin kaa gore'aa.« Faap faa a naang tek a tiimaa. »

Yaay faa a sutooxiid a layin ee : « wo ! Ñilaan, kaa o naafek. Ndiig ne **qicooxu** soom ndaa ndiiki Roog fee a deb. No yeng olaa koom, Ñilaan a daanaa boo a keel ale a garanin, a layan ee : « Ñilaan ! Ñilaan ! kaa um xeexel. »

Ñilaan a yokoox, a diid no faad ole a sendaa. Ye ta wetan-dooxna ke ta daadna,ta daaboox ee a **xesangaa** xan a deetik a keel.

Ke yoqna no yeng olaa fop dāanee, a cungaa mbeet ne a xool.
Biib cuy Ñilaan a inooxu a waafanik a koɓ alaa.
Xay'ee a ñaaw, kaaf fo o roon olaa mayna fut fo fosoow.
Taa ñaay'aa boo ta miñ ta nan tig a fangooxaa a cinjum.
Ta wiɗakiloox a yen took o **ndeɓum**, Jogoy.
Naaga, ta laamtin : « mam o jofaa ? »
Jogoy a doonin ee : « kaa um yoonang maa na keel. »
Um layong xayee ee kuu layoogoona fo ba'es kaa um nanoogun.
Ke layanoona fop ndigil a refu, a **keenaxof** a mosaa lool.
Xoox a keel ke ta jegna naa sutkaa in no weer o domu le i ndefitna.
Ñilaan a jeg o dāay no ke o ndeɓ onqe a layuuna, soo ta xay'in ta yoon
fo ten.
Da adnir a ndetaa boo ta miñ a sog o mbad no ndaxar ne. »
Yaa keel a yookna ngoor kaa a dalfo yet a waafaniid a den.
Ñilaan a gooknoox a doonanin ñaamel ke no mbaamirum.

A Keel a yooroox ñaamel kaa a deetaa.

Naaga **ta wid** ñaamel ke boo a caf a tadak, a yet a noomtoox no ndaxar naa.

Tigaa nandit lool ee kaa ta fod ñaamel kaa. Yaa ta wuuqna rek, Ñilaan a and ke ta layaa. Taaga o goor ole a andtu ee a jega ke a keel ale a fi'na no ten.

A Keel a layin ee : « Ñilaan, wo' de o rik o faax refo ndaa ñaamel keeke waginum o **jang**. » Ñilaan a doonin ee : « wo' o mat xar taxu o fod ñaamel ke ? »

A Keel a doonin ee : « kaa o xottin no ndap naa ba'of too yegirand. Um ñaamangaan **lewkiraam** too kaaga faxee.

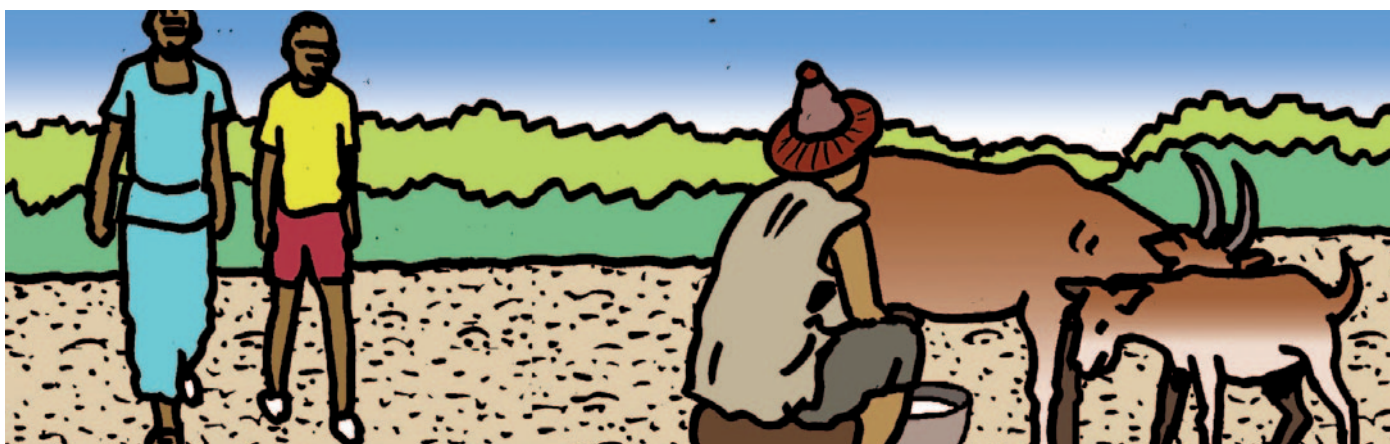
« Ta ref ndigil. » Naaga Ñilaan a doonin. Soo a layin ee : « xar naa refkaa teen pexey ? »

A Keel ale a layin ee : « kaa o retkaa o lay fa ba'of, a jabangaa soo o nomtooxiid. »

Maaga Jogoy a lamittu o maag oxe ke ta layaa fo ndiif ne.

Yee ta layuuna ke da **njeetaayitna**. Ta fool a layin ee : « kaaga, yoobkee yaam ba'es kaa daaboos ee refkatee o ten fo a keel ale. »

Ñilaan a doonin ee : « i njeem o njeetaay fo ten, mbaat i nged a tokoor Waaly boo and. »

O waa soƴ a tokoor a **biraa** pambe kaa, ndaa o ndik fosis refu no roon olaa.

O siir fambe laa a waañoox lool, too, kaa yoqna maaga a ñak boo. Xa caac' axe a simin a tokoor den . Soo Ñilaan a layin me ta beerna fo faapumiin fa a keel alaa.

Ta y'ut, taa doonin ee : «tokoor refu yaay fa ngoor, yaaga koy xay'kiim a nuun o ƴor.

Gimaam ee keeke nu layaa a waaga mucil saate fee. Reti maana **yumpaañof** ta cooxong kaa doyna no kaaf fo a ñaaw.

Nu nomtooxiid a soƴ fosis ole a moy' o may um xafan a nuun teen.

Ye ke da mbaafoogna fop a xetna, da njook a njal a tokoor fa yumpaañ den.

Soo a mbi' naaga a mbaafanik a koƴ alaa. Yaa da mbadiidna a soƴ a keel a cungaa den paam ndaxar naa. Ñilaan a ñof o andanin ee : « o poges, keeke i ƴisiidna, maa na tokoor'in a hatu. O ten ci'un a in. » Jogoy o ndebes onqene o ten refu seede'es. Naaga a jaƴtu o ñaam.

Ta ñaam boo a **ndeer**, ta yut a deet a Ñilaan miñu. Soo a doon taaga ee : « jook a njal, a ref'angee wo um xon fo nqeex. Ndaa itam oo, juujuuf a nqijkooga lool. »

Kam keene fop, faap den a xota a qali' um, boo o xe a **sofiidaa** den na koɓ ale.

Yaa ta fadiidaa a jopir a keel ale a paangaa fa layum fa Ñilaan.

Na ndak-fo-ndukax ta liit a kas ale took a keel, xa fiy axaa a ndok a ndeer den.

O koor oxe a laya den ee : « nu **ndic'afooxangee** xan room a nuun. »

Maaga koy Ñilaan a laytun ee : « baaba a fada o deetatin yiifof.

Yiif o fiic o mo'u oo, o ndeɓ a waagaan o gis nen o maak. »

Faap faa a **hor** boo ta miñ,a kas alaa samin.

Naaga a keel a fi' u a yet a dong no ndaxar.

Ñilaan a faamir fa faapum, a lool. Ñilaan a deet took Roog a gooknoox.
A keel a fod took ndaxar naa a layaa fa Ñilaan.

A layan ee : « Ñilaan, xaariit fee mi jegaam o daay o maak na wo.

Fat o dam ee xan Roog a debiid miñatee. Oxuu jegna o qol fat o
waajanin. »

Foofi le xan a may lool ndaa yaqkee. O fog a roka a ndeeres fa
wo. « Pasil naa Ñilaaniin a adnir a nqaadaa.

Yaa da badna rek, o yaal saate a dalfo xooyit, goor, rew, maak fo xa
caac fop a **njaabiid.**

Ta laya den ee : « jegaam yaakaar ee coono in ndiik a fag. »

« Kaa fi' ne no ke garitna o weer ole i andaan, mi fo xa fees. »

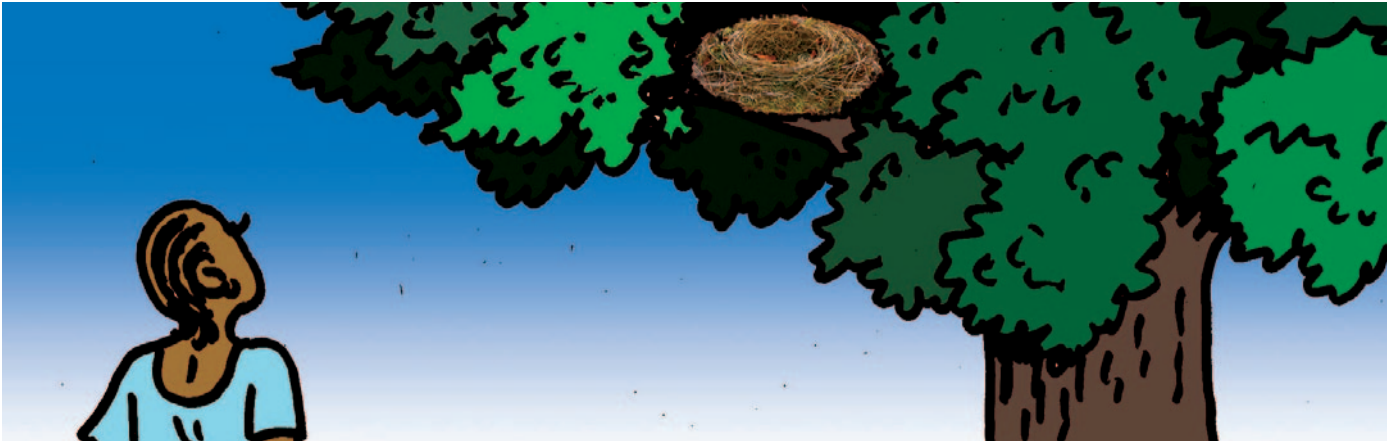
« A keel ale kaa fuuxan'u in lool. »

« Ndaa i nanoora , boo ta lay a in ee ndiig ne xan a may foofi laa
yonna fa jam fa for. »

« Fat o kiin-oo-kiin a inoos, a **faamnook** no ndiig ne, too ta and ee a
qooq a fada. » Yee ta maafna, Siga layin ee : « tokoor waali, i njookang
a-njal apaax, fo o tewof . »

Jumaling faaga, a qeñ fo a saaqul mbidu saate fee.
Ndaa kaa ta dom na fop, yaqeer maaga tig.
Yaa a qeñ alaa a dalna, a teḃ alaa a jang.
Foofi laa may boo fop ee xar kene.
Xa qol axe a nquḃ sap, kas ke a may, a banj ake a naag tem a may.
Muu fodoona o nan a paab akaa a **nqooqaa** ne no waa naa mbeetooxaa.
Ye teḃ ale a waajooxna, mboḃ naa sutoox a ḃogooxaa kam peel kaa.
Xa mbuuq den axe, muu fodoona o nanaa den.
Yaaga fop, Ñilaan fa Jogoy o waa kam a ndok ya' den a mbaxtaanaa.
O camin oxe a lay o maag oxe ee : « a keel ale naxee'in. »
o maag oxe a doonin ee : « mosiim o jeg teen a **yiif a fak**.
A xoolaxam ee xaariites fee xan a xedan a in ta deb. »
Ya' den a baat ten ee : « no ndigil, boo o andaa tig, andafar a matong o war. »

No hookom laa, a koɓ ale a fi' nen kaa duufeena **gasonj**.

Muu a ngidof a sagna, o foog ee maaga moy'u mos xa qol.

Kam a but, saate fee a faay, fop a njalooxaa.

Tuufe Ke fop a Njab : kaaf ke, a aareer ake, a ñaaw ake, a qaal ake, fassaɓ le. Ñilaan ee muk ndaa xan a ret maa na keel a daknin o ngidim yaam a qef ake.

Yaa ta fadna ba faamnoox ndaxar naa, ta fi' nen ndut naa kaa pictoox.

Kaa nandit ee a keel ale refatee taaga.

Ngangum naa a fakaa. Na ndak-fo-ndukax, o ñuxur olaa a layin ee :

« Ñilaan, xanum **yungandong** yaam a nomtaxes kaa fad. »

Ndaa fat o dam ee xan gen no xed'anang.

Wiin we fat da and ee cegel Roog kaa mbar o mbaasteel yiif.

A mbi'angirand, nqeex fo a kofom xan a may kam a saax ake.

Ñilaan a deef o saax-oo-saax waagee o ga' a keel, xa koonit axaa a sam .

Yaaga a soogu jab ee a ñaka xaariitum faa.

Ndaa ta dam ee a xaytaan o ñuxur olaa ta weecitkeerna boo muk.

Adapté de : L'Oiseau De Pluie - Author - Joanne Bloch (retold folktale) - Translation - Nathalie Hecker and Translators without Borders
Illustration - Wiehan de Jager and Nalibali - Language - French - Level - Read aloud - © Nal'Ibali and Praesa 2013
Creative Commons: Attribution-Non Commercial 3.0 - Source www.africanstorybook.org - Original source www.nalibali.org

Laamit

- 1 An refu o kiin oxe moy'na o ne'el na nax ale ?
- 2 Muumeen fum moy'u o may ke ta ne'eena teen ?
- 3 O fañ o naqan a keel ale xar a rimanu saate faa ?
- 4 Nam faap Ñilaan a ne'ee ?
- 5 Kum a keel ale a xay'tu a Ñilaan ye ta retaa ?

Laamit fa toon no yetax o widand ole

Laamit fa toon no yetax o widand ole

Ñoxor xa ñaay axe. Taxar ke, daaf le na koɓ ale naa ñoownaa muumeen ke. A ref'angee o ñoowand jegeer ndabid tus. A saak ale fo ndoofnaan ne cegel ke fomu a refkaa na senegaal fo na saax ake no **ɓem roog**.

A koɓ ale tig cegu solo, Kaa ñoownaa cegel ke. Taa ataa ndofnaan no wiin mayu waa naa ñoowaa no ngaynaak. Ke xotna na ñaacnoof ndoofnaan ne caate ke fo maat ne, o neewin doole ngaynaak kaa war o ñoxoorel.

No ke naa ataa o ñak daaf fo taxar ke na saate fee na ɓemb roog, xa ñaay soom oo.

Xa beer axaa ndeepatirna a yoon fa xa ñaay axaa naa ɓaataa o yaqax ole no taxar ke fo daaf le.

Ndiig ne a sutwangaa, daaf le kaa mayaa too a mos. Ndaa taxee o ɗaay yaam a waaga at xa ñaay xa maak. O dox ole no daaf le kaa ataa xa ñaay axe. O dox oleene fo nqeñ ne fo a sumaan ale naa ɓaata fidel le. O dox oleene kaa yaajaa taa ñof a moy' o ɓaatooxaa yaa nqeñ a jegna. Daaf le fo taxar ke fop kaa ndoxaa.

Taxar ke fo daaf le kaa mbaax na koɓ ale. Den naa ñoownaa cegel ke. Ten taxu i mbar o yetoox a den. Keene taxu boo fop kaa mbar o ñoxor fa ñaay axe. Ndax ta soti, kaa mbar o mbegoox. No ciid, wiin we kaa mbar a yegnel ke xotna no fidel na koɓ. O warangaa dox, o xay' boo ngeñ ne jegree o asoox we seqna ke xotna na koɓ ale. Heɓandaa maa gofna taxar ke, fo kuu waagna kaɓ. Ba **heɓand** kaa yaajna ndik xa **meldaan** axe kaɓin lakas. Fat o ñufaa fidel le fo foofi mbaat lanq boo o inwaa maaga. Baa debaa xa yoqit sigareet akaa ñufeerna. Fat o xembandaa xa pegoox fidel.

I ndama ee a ñox ale moyna no xa ñaay axe ten refu ee fañ o heɓand.

A saytax ale no cegel ke na koɓ ale fo ndoofnaan mbaaxu. A koɓ ale a jega solo lool. Ten sequ o ñoow ole fo ndoofnaan ne. A saytax ale na koɓ ale fo cegel ke, wiin we andata ee tigaa jegna solo. Yaam fop a andata **ndokrand** ne jegna ndeerum fo ndofnaan ne. Wiin we a ñoowa sabab kaa taxna da ndad keene. O weer ole fo taxar ke naa mbañooxaa, fo lanq ke naa **yaqwaa** faaxee. Fo ke keene a rimaa ta ref xa qol axe naa mbañooxaa kaaga fop kaa yaqaa o genand **ɓaabaan ke**.

Xaye, fop a andata ee i mbaagee njof a paam miñu muk fa a koɓ alaa yaqooxna. Kaa fop a andna oo yaam tikoarik ke fo cegel ke i ñoowtaa fop na koɓ ale a inoora.

Yaa fo xet o maak olaa Estokolmo na 1972, senegaal kaa humnoox a geenoox a keen a safku. A keen alaa taxna ta yetoox a koɓ ale. A won-din a qalaat fa qet apaax. Keene refu no Mbind ne seqna a yetax ale na koɓ ale. Soo mbind neene a damin, a ñaacin ale, a safkinan.

Senegaal fo caate ke ndefna no bem roogum fop kaa njeg jafe- jafe na koɓ den.

Ndaa i mbaaga ndam jafe-jafe tadik kaa mbareena fax ndax i saytoox a koɓ ale. Ta ref :

- yaq fee fo ke ta rimaa.

- Jafe-jafe fee no leel ke fo foofi faaxeer ole yaq fee no lanq ke fa **ɓeeraan ale**.

- Jafe-jafe keene fop o we inooraa no taax ke na maaka too oleng fañtiran. A **caɓandax** ale tootook we no taax ke, wiin mayu we, baraak ke, xa oto xa mayu xe, isin ke mbokatoorna.

O baatangaa ten, leel ke fo o ñak o mbiñ onqaa keene jalatin teen.

Keene fop kaa yaqaa o genand ole ɓaabaan ke. A ataa coow, fo suun ole took roog, fo jir xeeñ. Ndoɗ ke no maag ole kaa baatwaa.

yaam tof ponu ke, fo poofi paaxer ke, fo celem ke fo petorol,fo asib fee. Keene fop kaa ɓaxwaa kam fee roog fuu feedna. I mbara song keene ñoxor fo ten. Ndax i **yetoox** a koɓ ale. Me wareena song a maya.

Ke moyña ataa o njat ole na Senegaal ten refu a teɓ akaa na mbañooxaa. Senegaal fo caate ke ndefna no bem roog fop, a teɓ ake kaa mbañoox. A baat ten a teɓ akeene ne da ngartaa faaxee. Kaaga naa bisiidaa xa beer xa mayu xe andoona ee kaa wañaa a qooq ale no saax le. A paan akeene moyña a ndaaw teen ndefu ake no **maag o maas** ole Senegaal fa a paan ale ferloo. Kam a paan a keene a qooq ale fo daaf le a jega jafe-jafe apaax yaam a teɓ ake naa mbañooxaa. O Ndakaaru. Keene atahiniidu jafe- jafe lakas no wiin we baa tax maat ne jaaxid no jeg calel na xa teɓandoong axe fo no kuu naa lora.

Keene kaa taxaa boo cegel ke njegkee ñaamel ta waag o at fa nqon den. **O njat** ole kaa waraa taxar ke a xijlaa wiin we fo cegel ke. Refee jafe-jafe soom a ataa no ñoow ole fo no jegel ole, ndax kaa bisiidaa jafe-jafe no wiin we da **njaɓandook** kam taax ke nandna nen O Ndakaaru.

Taxar ke kaa njeg solo lool no ñoow ole. Keene taxu boo da mbar o yetooxel. O ñak taxar kaa war o ref tig no fop. A fax o ñat oleene no maat ne kam saate in Senegaal fo no caate ke i mbogitna o maag o maas ole Senegaal too i ñoowaa jafe-jafe keene i yoon mbog a **bondin**. A bondin alaa taxna i yetoox cegel fo daaf le, Keene taxu boo **baaraas** fee jama kam Senegaal fo fee Manantali kam Mali a ndoofin a qooq ale no c'iid ne. O baat teen, no nandu neene baaraas teɓ kam Kaasamaas, ndax a qooq ale no c'iid ne a roofandeel. No cofnax keene doole fee na qooq ale no kaaf ke fo maalo fee a wara baatel , yaam a qooq aareer ale kaa waraa lanq ke too i mbaagatiran o mbaas. Yaam kaa ref kaa i lamna no tubaab oxe ye da njegaa saate fee. Cegel ke, daaf le na koɓ ale tig cegu solo oo. I mbugangaa ndoofand tootook we fo ñoowoof ole. Cegel ke fo daaf oxe moy' o may na paan a mayu kam adna fee. Kam a paan a mayu, o xe fagaa maaga.

No jafe-jafe keene, a yetax refu ke caate mayu a njilna. A tax boo Senegaal a yetwaa a koɓ βetuu-fo-leng a cektooxu. A koɓ a cektooxu keene ndefu: ñokolo kobaa a ndeer Tamba Kunda fa Koldaa. Den ndefu kaa mbarna o ñoowand tikoarik ke, cegel ke fo daaf.

A **koɓ a cektooxu** refna kam o maag ole saalum a ref kam a sinig, oxe kaasamaas, o xe no tiif ke ndefna xa cuuc no βemb roog o Ndar, oxe layeel barbari, oxe refna Madleen no maag ole Atlantik no mudand ne Ndakaaru.

A jega a koɓ a lakas a cektooxu a kaa na yetooxeel Kam a koɓ ake naa yoogeel i mbaaga njil teen ale refna kalisaay fee Binjoona, oxe refna ferloo o βemb roog saate fee, oxe jegeerna a nandit refu na gembel o Ndar a nderum fa Raw a ref kilomeetar xarβaxay fo kilomeetar fik, a jega yiit ale refna njaayel a ref no kilomeetar qarbeen nahik no βemb roog o Ndar.

A jega a lakas alaa refna popongin na kees,fo ahaa refna Maka jama o Ndar.

A koɓ a saytooxe le ñokolokobaa fo le no tiif ke juuc , a koɓ a keekax fa yetax ndefatu na adna fee fop.

O xet o maak ole INESKOO no hiid 1972, a yoonaa a njaɓ a koɓ akeene a ndef kaa adna njegna ndax da yetooxan. Ta ref a koɓ akaa andoona ee o njiriiñ adna fee oo. Yaam a keek oo na adna fa muum fee.

Xa kiid a xene mbaafna, jafe-jafe daaf fo muumeen o njom'and oo, ta dom no ñoow ole kam taax ke fo caate koɓ ake. Kam taax ke, todgan ke fop a njega maaga. coow le, **fosuun o faaxer** ole, na retaa took fee. No caate ke took fee: o ñak taxar ole kaa yaqaa lanq ke saa wañaa o jeg ole na qooq ale. Jafe-jafe fik keene fop a naanga bisiidaa fomu no wiin we fo no maat ne. **Todgin** keene, a faafangaa **sabab** ke da ataa no jeg ole, o maag ole fo mbaal ne, kaa bisiidaa a cir a paaxeer a kaa naa inoora no todgin kaa ndekwaandeenaa. I nqotangaa a qooq ale koɓ ale a juga jafe-jafe yaam lanq ke naa nqooxeel o we mbañooxaa. Keene a bisiidaa kaa oleng a wageerna o liiɓ, taa ataa o ñak taxar. No fa lay feene fo ndigil neene, i mbara mbodin safku ndax i yetoox a koɓ ale, nqendanin yaam xa ɓiy' in fo xa taan 'in.

Ta jeg koy xa seerit xarɓaxay axaa andoona ee i mbara nqalaat teen too mbegooxan. Na koɓ ale matna in tok ke in, xa maax axe in, a fat ake i ndeefaa , roog fu feedna a pi' apaax waru in, i mbar o leelaa, mbortaa. I mbara moytooxaa we naa njogolaa leel ke, moytooxaa foofi faxeer ole i mbartaa ɓook ke, poot ke, a pom ake. Na koɓ ale gofna, too i mbogin a yetax ale no daaf le, fo cimb taxar ke mbarna ref pi'el roog fuu feedna. Neene i mbaru andee a yetax ale na koɓ ale kaa war o ref njofnax no xuu refna fo no fop. Keene taxu boo oxuu ga' oona no saate fee a xooyel teen. Maat ne fo wiin we, a mbokatangaa doole den waagu tax a suptax a ñaacin. O kiin o ɓaal kaa mos o jiriiñoora taxar no ñoowum. Kam **a paan** a mayu, o ñoow ole waagee fel muk yaa taxar a njegeerna. A ñaam ale, calel ke naa bisidaa o jeg, a pay' ake na cir ake, daaf le naa bombteel, xa cuuf fa a teex ake fop na **koɓ mandij a sutteel** na paan a mayu. Wiin milyoŋ temeed naa ñoowaa no taxar. Lakas mayu a njokrandaa teen no luuma ke, ñaamel den, o wod-fo-ɓaal den, fo o njiriiñ o lakas. Kam adna fa muum fee fop, isin ke na teex ake, pind ñootnoor ke, fo lakas.

Pind calel mayu a bisiidaa. I mbaaga njaɓ ee a koɓ a naanga bisiidaa calel. Too **calel safku** taa miñ a refaa. Xa yeng axene, fop a anda ee, o ñak calel fo ñak no maa damoona kaa ref kaa saxna. Yetoox a koɓ ale kaa ref tigaa jegna solo.

Keene taxu, fop a mbar o ndam teen. Ta war o ref kaa fop a ndamna. Adna fa muum fee a mbarin o lijit yaam tig cegu solo oo.

Fop mbaru njeg **dom** yaam yaq fee no taxar ke Kam adna fee fop. Ndoɗgin ne fo fosuun o faaxeer ole na mbaraa taxar ke. Njiriiñoor ngupu ne, fo a qotit a kupu le kaa bisiidaa jafe-jafe, a wañaa taxar ke. juni ektaar mayu no taxar naa mbañooxaa. I nga' teen a koɓ mandij ale naa yaqwaa. I nga' itam o ñat ole fo taxar ke naa nqonaa. Xa yeng axene, fop kaa **njomi**. Fop a mbar o nqalaat. Fop a mbar o nqot pegax kaa yoonna fa pi'in.

A Pegax a keene oxuu refna waru o ñaaynan. Moy'taa maat ne yaam o jeg no fop oo. Taxar ke, halal oo too i ñakangaan xan i njeg jafe-jafe. Xan ta bisiid sabab fo **ɓaañax** kaa oleng a waagkeerna o dāx kam adna fee fop.

Laamit

- 1 Pegax kum i mbaru nqot ndax i fax xa ñaay axe ?
- 2 Xar naa bisiidaa o ñat ole ? Xar ta waagu o rim ?
- 3 Xar Senegaal fa caate ndeer o maag o maasu le a mbondnu ndax da yetoox a qooq ale ?
- 4 Limanaam a koḅ a tatak a cektooxu kaa naa yoogaa mbaat ta yetooxaa cegel ke fo daaf le ?
- 5 Xar taxu a koḅ ale a war o yetooxel ?

Teefel ke

Teefel ke

Bes fee xaye, adna fee kaa **ndoofandaa** a yetax ale fo a kay ale no widand ole. Kelfa fa maak fee adooxanna xa cangand axe na Kawlax a xota jeetaay no ndof ke na yaqaa asamaan fee. Espekteer fee adoorun fo kelfa no maat ne naa xooyeel Aliw Sow. O ten o caajal a refu no ministeer fee seqna o widand ole fa a yoog me i ñoowaa. O nqet onqe oxe jegta no jangand o leng o maak. A **nqura** tagaa meer fee na saate fee, kelfa cosaan ke, xa caajang axe no ekol ke fop. A nqooya tagaa it wiin we ndax da ngeenin pexey too da mbamir fo ndof keene. Nandu neen na rodgandaa **asamaan fee** too a rimaa cangaru ßaaxeer ke. Muse sow o ceejeetay oxe, a simna kelfa ke ngarna a doon ten mboolo ne. A gidma kelfa xa cangand axe fo jaajangin we. A mosandooxa a yok ale da yokaa wiin we no sabab ke ndodgin ne a fi'aa.

A baata lay na solo no nqet onqe, a asaa no paaxeer ke fo suun o faaxeer ole fi'aa tok roog. A lima no paaxeer keene a sumaan a fomu le, jir oqootax paaxeer ke fo kuu naa gartaa bodafar. Fo suun oleene na wataa no oto xe fo xa ñaay axe fo isin ke . A simta o **ngumnoox** a ñox fo ke naa bisiidaa ndof kene. A xooya meer ke fo wiin we fop ndax da ßek xa ßay den no yokoox ole.

Ya o nqet onqaa a fagna, Muse Sow a yegnita **qicir** naa na fokatkaa jaajang we kam xa pe' a matu. A laya ee da yaajandin na xa cangand axe fop. Kaa ta bug wiin we moy' o and faap ne refna kot fe geeninna a yetax ale no widand ole. I nqay'it yiif puus palastik ke tasna kam saax le fop. Simtel ke no qicir ne dik a ndefu : A pind a cangtax mbaat a pind o saar mbaat samandaal olaa naa laltaa a yetax ale widan ole. No ke da njangna na nqooland kam o jangand den ole. Yaa qicir ne yutna, a ndakooxa a nqet ndax da neexil jaajang we moy'na lalit o waag den. Muse Soow a jangtooxa ke xa elew axe a mbindna. A laya no **mal** ke da ngeeninna no ekol ke na nqooyel gornomaa ekol. A mosandinooxa yo'nax den ne na **cimb taxar** kam xa cangand axe. Weeccee it pexey ke da njangna na ñox ale no yaqax le widan ole. A layaa na yetax ale leel ke fo ndof ke naa ngartaa sabab ke. A gidma jaajangin we na **aqatax** ale no jaajang we boo da and ke warna den no genand ole den. A yegnita ke maat ne na saate fee a bugna o ngeenin na **teefel** ke . A andnoor mboole ne ke faap ne simitna na a saytax o widand ole .

Yaa o xet o diikandeer olaa fagna, xa elew xa mayu a cufaa a nqaadaa. Ndak-fo- ndukax, xa buuq a yodoox. Maa na qal ale xa oto xe ndeefaa **gadandna** a fat ale retna ekol fee, magaa tigaa jegtu.

O oto leng o maak babu o njaac onqaa **yakandooxogna** a qal ale. O njaac o ndew a refu no ekol ne. Yaa kelfa ke mbadiidna maa sabab faa jegitna, da nqooyaa poliis fa pompiye ke. O ambilaas ole a gar a bisin na opitaal faa ndax da mbañin. Muse Njaay kelfa fa leng o xaa ref'ina no xet olaa a dalfo laamit xa elew axe ee :

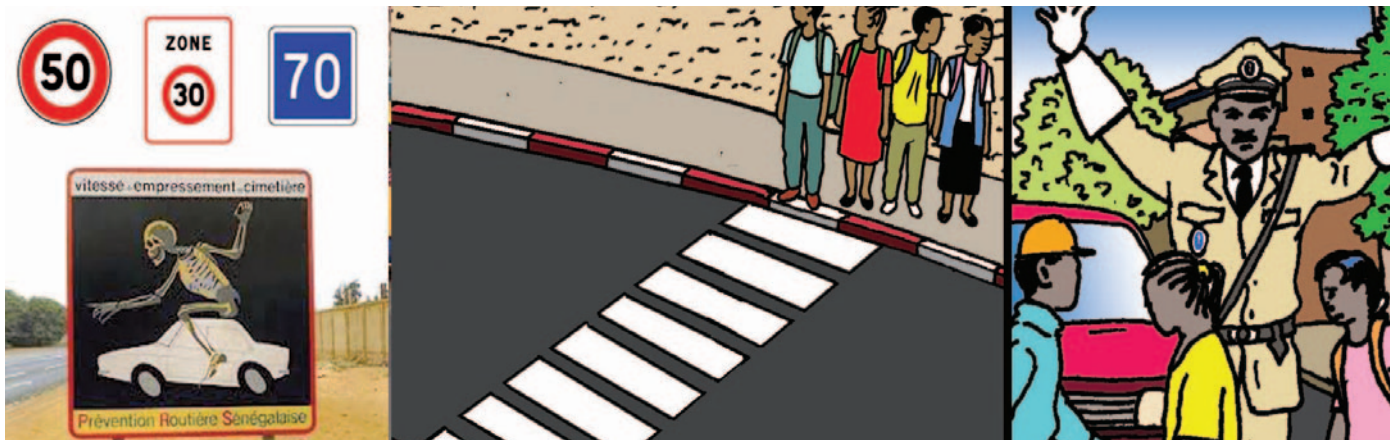
- Nu anda a fat ale na ñaaynaa a tet fa kar ale ? -Xa eleew xa mayu a layandoor ee ii. A laya ee a fat alene wondnu a **ñaacin ale** xotna na tet fa kar.

Ta dakoox a laamit a den ee:

- Nam nu mbi'kaa yaa nu cakandooxaa a qal ale ?

- Samba layin ee boo i cakandooxaa kaa i geenwa feet a ñamaak fo a canoon boo yut. O oto leng a garangee, i ndef na xa **sor** xa tan axe ngadandoxna a qal ale. I mbañ o cuf yaa i cakandooxaa. Um jootangaa boo yut, um ñaay na ñeeraam ale.

Kelfa fee a gidim xa elew axe no and fo andid ke kot fee a simitna.

Na qal a maak ale, aksidaa mayu a njega taaga. Goornoor a sima kelfa fee adooxanna a tet fa kar ale ta jang xa **fegax** no sabab keene. A bug o moy' o geenoox no yoog ale xa elew axe fo wiin we no genand ole. Na ñox ale na waajkaaa aksidaa ke, a faapa xa qet ndax wiin we yokoox. A yegoora fa **yeeyegnit we**, biibind we na surnaal ake, tajo ke fa a tele ke no xew - xew fee. A andnoora den pexey ke naa baatkaa yar fo a ñaaçoofo ale naa mucilkaa wiin we. A wetanda sofor ke na qal a maak ake da niw o kot ole fa arduwaas ake no **njofnax** ne. A laya ee xan a max **keennir**, a xasand samandaal ke na arduwaas ake. A laya den da ngay'it yiif den samandaal ole na yegnit ale no ndokand na saate taax. A jega it oxaa na laltaa xa caac'axaa na cakandooxaa a qal ale.

A doona tagaa ee xan a moy' o andin jaajangin we kot fee ndax da baat **cangtel** ke na xa eleew ke. A ndaawangaa a safe ke no yoogax ole , xan o yookax den a baatoox. we ndimna den it a mbara o mbo-katel teen ndax da ngay xa ñiy den apaax. A mbara sim a den pi'el yar fo muñ took a qal ale. Xan a lalit o njektir onqe no njofnax ne na arduwaas ake. Fa xa sor axe ngeninna a fat ale na kot fee.

A jege xa pason a koɓ fak :

Ake roog a sakna fo ake wiin we njimbna. No we adooxna, o ne'el, maat ne soom jegu sañ -sañ a ɗaap a yetax ale fo ngaynaak ne. O njiriiñum onqe refna teen taxu ta **geenoox** a yoog ale fa a saytax ale no widand ole. Keen waralu kot fee foore ke. A las a **kolektiwite lokaal** ke no maatum ndax da yetoox xa qol taxar axe caate ke ndefna no lanq den. Teefel ke kot fee a eeninna njofnax no njiriiñ onqe na foore ke. Kolektiwite ke a njega sañ- sañ a **fegax** na ñaaciin ale. A fegax ake da njankaa a mbara yoon fo we maat ne geeninna boo a yut. A mbara it a ngeenin faap ñaɗnoor naa maat ne jabna. O jiriiñoor a koɓ ale fo cegel ke ndefna teen, na cik fa cikax, neeke da ɗaapte :

- xan ta jeg o jabanel ole meer fe,
- xan ta jeg permi na sarwis ne naa yoogaa foore ke.

A ciikax ale no cegel ke fa kod ale no taxar kaa da ndabdaa **juutii**. Meer ke na paan ake a mbara mbokat wiin we na saytax ale no foore ke. Kagaa na nomitkaa a cinj a kod ale na koɓ ake fa xa ñaay axe. Oxuu refna naa yo'nax akeene naa jabkan a soɓangaa too a yoonna fa a fat ale na kot ale.

A kot ale no taxar ke, a cikax ale na kaagaañ ake, o geekand ole fo ke naa bisaa den ka faapel no teefel. Kot fee foore ke a ngeennaa a **faa-poof** alaa na ñaaynaa den. A fat a ci' a o maad ta jab kuu sutooxna na koɓ ake too yoonee fa permi. A jega foore kaa o maad a geekna too a yoog a den a geɓnoox na fat. O leng jegee sañ sañ a jiriiñoor a den. A jega it taxar kaa o leng a naageerna godaa yaam kaa a fat ale fañtan. O kiin oxuu guudna a god taxar keene, o damange, xan o maalel. O wegeloƴ kaso a xeca teen. A koɓ ale fo njiriiñ onqe naa wataa teen kaa laac a kaayiit . A saytoox ale den fo widand ole wargal o maad a refu. Kagaa taxu i mbar o **yoonand** fa kot fee foore fee ndax a yetax ale xuudan a koɓ ale.

Ngaynaak ne fa a yoog ale koɓ ale yoobee no maat ne yaam o njiriiñ onqe teen **daawree** fop. Ndax a koɓ ake fo ke da sutaa a njiriiñoor tel miñu, wiin we fop mbare mbokat na ñaacin ale.

Saytoox o wod-fo-baal ole no wiin we fa a qooland no genand ole a jega solo. **Leeltin** fa ndof ke no pind ke a na bisiidaa nqoolafar. A cir ake ndof keene a bisiidaa wiin we taxu maat ne jegin kot a qooland. Na saytax ale na qooland ale fa pexey a yoog o wod-fo-baal ole, i mbara andid fik :

O feraand ole refu a **qooland sangof**. Tikandeer ke refu a **qooland a poge**. O qoolel no kiin jeege njiriiñ oleng a yoonangee fo o qoolel ole no ke widuuna. Keene taxu o qoolel sengof a jega o njiriiñ ndaa fok ta yoon fo oxeno wiin we. A qooland ale kaa waar no ndof mbind kaa war o doonel na fat ala safikna. Kagaa taxu kot fee daap a **ñaacnoof** alaa na muclaa wiin we na sabab ke. N dof ke pind ke kaa mbar o ngeekel kam yipir ndof kaa mbaaxna. A fat ale naa fañta mbokat ne ñdof ke kam wala laqa pind ke.

A fañta it o mbokat ñaaylax ke, baraxaan ake fo ndof ke. O leng oluu refna kaa war o sengel a jilange a cil a qoolu boo a yut. Oleng simaand a teb ale ndof ke no mbed onqe. **Poofi qooleer** ke, oleng waree o baax a den na a qal ale. jaajal na qooland o we no maat ne, a naanga layaa fo wiin we. A naanga njangnaa den o ñoowoof no qoolel ndax fop a ñoow fo o wod. Ndaa o kiin oxuu nu ndamna no piyel paxeer, xan a maalel. Wiin we a ase ndax da yooband jaajal we calel den kam pind ke. Na qooland, wala no a bar a pom mbaat no pudar ßook, saate fee a mbara ndeef teen.

Kot fee na qooland ale, a geenna pexey no ke wiin we ñaamaa. Ñaamel yaqooxu a naanga rimaa a cir a ponu. Jaajaal we na saytooxa o qoolel ole a naanga **feetaqinaa** xa cikwand axe no ñaamel ke. Isin ke na njalaa ñaamel ke it a naanga **pelaxel**. Den fop kaa mbar'u ngeenoox, a yoonand o qoolel ole fo ne fa lay fee simtuna. A mbara nqemband a den, a topatoox a den boo ndof leng yaqkee ñaamel ke da njikooxaa. A mbara yaajand a den boo **nqeñ mbaax** a wundaa a cikooxel ke a maak. A mbara muurel boo njeec ne daawkee den. Calir ke naa bisaa den a mbara nqoolandel boo ñaamel ke fañ o rodig. A cikax ale fosis ole a jega a ñaacnoof a safku. Oleng wariran o jikooxit maa refeerna marse wala maa xa buuse a njikoortaa. Wtirineer ke a sime a yetax ale no fosis oluu refna boo ta jikooxeel. Ke moy'na refu ta ngeekel o mbiñ o nqoolu onqaa laqooxna mbuc' ke fo ndof ke. Ñaamel ke naa njikoorteel no mbed onqe it a mboga na yoog ale. Oleng ware daap a lanq a jikooxaa ñaamel too xaay'tiro yiif ndof ke na yaqan. Wiin we na nqembandaa ñaamel ke na jikooxeel a mbara njeg o xool cer fo o qoolel tokwel. Oxuu jegna teen jir laa na xabaa, a fat a fañtaan ta jikoox.

O njiriiñ foofi, oleng hamiran no ñoowof. Kaga kelfa ke no maat ne andu boo a tax da ngeenoox a ñaacnoofum apaax. O ñak foofi a refa o **fomel** o maak na saate fee. A qooq ale fo ngaynaak ne it o we yaq-waa yaam o ñaak foofi kam a paan a mayu. Maat ne a geenna ngaynaak nen foofi le ndax te dax coono ke wiin we a ngomaa. Ndogin ne, a **kayax** ale fo o qoolel ole taxu faap ne geennel. Pexey fa lakas fee refu a yetax ale no foofi le fo cegel ke ta rimaa boo fop a njirii-ñoortin. A fat ale laya ee wiin we njegu foofi le. Ndaa boo da njirii-ñooran, a mbara **yoon** fo teefel ke na kot fee. Da and it ee a jega jaajaal no qoolel fo a qooland no maad, naa saytooxaa o paaxel ole foofi le. Kot fee a sima oxuu na jikooxan, o fexeey boo ta xool, a **faax**. **Foofi** jega o njiriiñ o maak no ñoow no kiin.

Oleng waree jikooxaa mbaat ta cooxtaa foofi fo faaxeer. Ole naa jawteel wala ta fokatel fo ke naa ñaameel it a wara faax. Win we naa njikwaa galaas fo foofi no puus a mbara ndeef simtel ke fat ale. O xuu fi'na cageer, jaajal no qoolel fa qooland ale no foofi le xan a maalong.

Ke wiin we soxla' na no foofi no ñoow den, yobee jegel. Ndaa maat ne o xe jalaa ndax ta **ɗax** coxla ke. Na caate maak ke, wiin mayu a njega foofi fo faaxu too a fel ndaa kaa da njikan. Ndaa caate mayu na koɓ ale njegee foofi fo faax. Foofi **a ngas**, fo foofi a mbel ale da ñoowtaa faaxeer na den. Foofi fo xoolafaru oleene naa bisiidaa den a cir a mayu. Jaajal we na qooland fo o qoolel kaa mbañtaa foofi fo faaxeer oleene. Wiin we naa njiriiñooran a mbara yoonandin fo teefel ke boo foofi le xool. A mbaraan o saytoox boo ndof ke yaqkiran. Kagaa taxa boo foofi le wiin we ñoowtaa kaa jaɓ o xoolandel. O ñoow o faax too o wod waagee o ñak o yoon fo o ñoowit foofi faax.

Keene taxu kot fe foofi le a serit a keenoof a safku boo foofi le a daawnel wiin we fop. Kaaga jegangaa, da mbokat teen ngaynaak ne fo a qooq ale fo yo'nax lakas kaa soxla' na foofi. Jaajal we maat ne naa saytooxan a mbara ñaay'in apaax ke fat ale simitna. O kiin oxuu reefeeruuna, da maalin ndax a yaq ale foofi le a waajoox a paax. A fi'angan, saate fe fop xan a jeg o **wod fo o ɗaay**.

Laamit

- 1 Nam a fat ale naa saytooxaa too a gaya o widand ole ne'e ?
- 2 Xar na warala aksidaa mayu ke no xa qal axe ?
- 3 Xar i mbaru mbi' ndax xa kenand axe in a nqool ?
- 4 Xar taxu i mbar o yetoox too mbañ o yaq a koß'in ake ?

Ce livret gradué a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).

USAID
DU PEUPLE AMERICAIN